

יסוד איסור כניסת טמא מת ועכו"ם לחיל

כתוב בתורה, "וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש" (במדבר ה:ב), שיש חיוב לשלוח טמאים חוץ למקומות הקדושים.¹ רש"י (שם) מסכם את דיני המחנות כשהיו בני" במדבר וז"ל, "שלש מחנות היו שם בשעת חנייתן, תוך הקלעים היא מחנה שכינה, חניית הלויים סביב כמו שמפורש בפרשת במדבר סיני היא מחנה לוייה, ומשם ועד סוף מחנה הדגלים לכל ארבע הרוחות היא מחנה ישראל. הצרוע נשתלח חוץ לכולן, הזב מותר במחנה ישראל ומשולח מן השתים, וטמא לנפש מותר אף בשל לוייה ואינו משולח אלא משל שכינה."

הגמרא בזבחים (קטז:): מתארת איך הגבולים האלו באים לידי ביטוי בירושלים: "תניא, כשם שמחנה במדבר כך מחנה בירושלים, מירושלים להר הבית מחנה ישראל, מהר הבית לשער נקנור מחנה לוייה, מכאן ואילך מחנה שכינה." הגמ' ממשיכה שלעומת המחנות במדבר, בהר הבית היו ב' מחנות נוספות: "תניא, רשב"י אומר, עוד אחרת היתה שם חיל ועזרת נשים, ולא היו עונשין עליה." המשנה בכלים (א: ח) מאריכה להסביר דינים אלו, "הר הבית מקודש ממנו שאין זבים וזבות נדות ויולדות נכנסים לשם. החיל מקודש ממנו שאין עובדי כוכבים וטמא מת נכנסים לשם. עזרת נשים מקודשת ממנו שאין טבול יום נכנס לשם ואין חייבין עליה חטאת. עזרת ישראל מקודשת ממנה שאין מחוסר כפורים נכנס לשם וחייבין עליה חטאת." יוצא, שבירושלים, מתוך ג' מחנות שהיו במדבר, נעשו ה' דרגות, העיר ירושלים (שאסור למצורע), הר הבית (שאסור למי שטומאה יוצא עליו מגופו), החיל (שאסור לנכרי ולטמא למת), עזרת נשים (שאסור לטבול יום), ועזרת ישראל (שאסור למחוסר כיפורים).

¹ דין זה מובא באריכות בגמ' פסחים (סז).

יש לעיין באיסור כניסה לב' הדרגות שנוספו בירושלים. האם יש בכניסות האלו (היינו לחיל לנכרי ולטמא למת, ולעזרת נשים לטבו"י) איסור דאורייתא או איסור מדרבנן? הגמ' בזבחים (לב:) דנה במפורש על אופי איסור טבו"י בעזרת נשים. הגמ' אומרת, "מצורע שחל שמיני שלו להיות בערב הפסח, וראה קרי בו ביום וטבל, אמרו חכמים, אע"פ שאין טבול יום אחר נכנס, זה נכנס, מוטב יבוא עשה שיש בו כרת וידחה עשה שאין בו כרת. ורבי יוחנן אמר, דבר תורה אפי' עשה אין בו, שנאמר, ויעמד יהושפט בקהל יהודה וירושלם בבית ה' לפני החצר החדשה, מאי חצר החדשה, אמר ר' יוחנן, שחידשו בה דברים ואמרו טבול יום אל יכנס למחנה לוויה." תוספות (שם ד"ה ורבי יוחנן) מסבירים שר' יוחנן "לפרושי ברייתא קאתי ולא לאיפלוגי," דהיינו שאף שהברייתא מתארת את איסור כניסת טבו"י כ"עשה," ר' יוחנן מסביר שבאמת יש בכניסה זו רק איסור מדרבנן. תוספות מביאים ראיה לשיטתם שלכו"ע האיסור כניסת לטבו"י אינו אלא מדרבנן, "דאי דאורייתא א"כ הי' לנו לאסור מפתח הר הבית," ר"ל שמדאורייתא אין מקום לחלק בין פתח הר הבית לחיל (שהרי במדבר לא היה חילוק כזה). יוצא שלדעת התוס' אף בכניסת נכרי וטמא מת לחיל אין איסור מדאורייתא, שהרי במדבר לא היה איסור כזה.

לכאורה יש ראיה נוספת לדברי התוס'. המשנה בכלים שהבאנו אומרת, "החיל מקודש ממנו שאין עובדי כוכבים ... נכנסים לשם," ולכאורה לא יתכן שיהא איסור זה לנכרי מדאורייתא, שהרי איתא בגמ' (נזיר סא: 2) "עובד כוכבים (ש)אין לו טומאה," שאין נכרים מקבלים טומאה, ובפשטות לא יתכן שיהא איסור דאורייתא לאיש טהור ליכנס לחיל.

למרות ההוכחות שהבאנו שהאיסורים שנוספו בירושלים אינם אלא מדרבנן, יש לפחות ב' משמעויות ברמב"ם שיש בכניסת נכרי וטמא למת לחיל איסור מדאורייתא. בפ"ג מהלכות ביאת המקדש הרמב"ם מביא את דיני שילוח טמאים מן המחנה. בתוך דינים אלו (ה"ה-ו) הרמב"ם כותב, "החיל משלחין ממנו עכו"ם וטמאי מת ובוועלי נדות, אבל טבול יום נכנס לשם שכבר טבל. עזרת הנשים משלחין ממנו טבול יום אבל לא מחוסר

² מובא ברמב"ם (טומאת מת א: יג).

כיפורים, שמחוסר כיפורים העריב שמשו, ואסור **טבול יום** במחנה לוויה מדברי סופרים. "הרמב"ם מדגיש שדוקא האיסור לטבוי" הוא מד"ס (כר) יוחנן בגמ' זבחים לב: הנ"ל), ובפשטות משמע שהאיסור לטמא למת ולעכו"ם בחיל הוא מדאורייתא.

בפ"ז מהל' בית הבחירה (הל' יג-כג), הרמב"ם מביא את דיני "עשר קדושות" (מהמשניות פ"א דכלים). הרמב"ם שם (הל' טז-יז) כותב, "החיל מקודש ממנו שאין עכו"ם וטמא מת ובוועל נדה נכנסים לשם. עזרת הנשים מקודשת מן החיל שאין טבול יום נכנס לשם, ואיסור זה מדבריהם, אבל מן התורה מותר ל**טבול יום** להכנס למחנה לוויה, וטמא שנכנס לעזרת הנשים אינו חייב חטאת." שוב, הרמב"ם מדגיש שמן התורה מותר לטבול יום להכנס למחנה לוויה, ואילו טמא (רק) "אינו חייב חטאת." המהר"י קורקוס מעיר, "ובודאי שמלשון רבינו כאן נראה שסובר שאיסור תורה יש בו שהרי בסמוך גבי טבוי" כתב ואיסור זה מדבריהם משמע דאיסור טמא מת מה"ת הוא. גם כתב בסמוך וטמא מת שנכנס לעזרת נשים אינו חייב חטאת משמע דאיסורא דאורייתא מיהא איכא אלא שאין בו חטאת."³

יוצא שלעומת דברי התוס' ומה שיוצא מהסברה החיצונה, שאיסור לעכו"ם וטמא מת בחיל אינו אלא מדרבנן, מלשון הרמב"ם משמע שיש בזה איסור מדאורייתא.⁴ ודעת הרמב"ם צ"ב. חדא, איך יתכן שיהא איסור לאיש

³ למרות ההוכחות מלשון הרמב"ם, המהר"ק מסיק "ומ"מ היותר קרוב שגם דעת רבינו שאין בו איסור תורה כלל ולשון פטור לאו דוקא אלא הכוונה פטור מחטאת שאין בו איסור תורה וחייב מכות מרדות מדרבנן." אולם סו"ס כבר העיר שמפשוט לשון הרמב"ם יוצא שהאיסור לטמא למת ולעכו"ם הוא מדאורייתא. כנ' שהראב"ד ג"כ הבין שמפשוט לשון הרמב"ם משמע שהאיסור לעכו"ם הוא דאורייתא, שהראב"ד (הל' בית הבחירה שם) משיג על הרמב"ם וכ' "אף זה מדבריהם." מזה שהצריך להדגיש שהאיסור לטמא מת ולעכו"ם אינו אלא מדרבנן, לכא' יוצא שהוא הסכים שנראה מהרמב"ם עצמו שהאיסור מדאורייתא.

⁴ ז"ל הרמב"ם שם בפיה"מ (כלים א:ח), "בתוספתא ולא טמא מת בלבד (מותר ליכנס למחנה לוויה) אלא אפילו מת עצמו [שנאמר] ויקח משה את עצמות יוסף עמו (שמות יג:יט) עמו במחנה לוויה. וע"י ההקש יהיה טמא מת מותר ליכנס לחיל ולעזרת נשים שהכל בדמיון מחנה לוויה כמו שהקדמנו להיתן שוין. כבר ביארו בתוספתא ואמרו החיל ועזרת נשים מעלה יתירה בבית העולמים והטמאים שנכנסו לשם פטורים ולא נרחיק טבול יום מן החיל כמו מה שהרחקנו טמא מת לפי שטבול יום כבר נטהר." הרמב"ם כ'

טהור (היינו נכרי) ליכנס למקדש. ועוד, לא מצינו שאיסור כניסה למקדש הוי חלק מז' מצוות בני נח, ומהיכא תיתי לאיסור כניסה זו על הנכרי.⁵

איתא ברמב"ם (בית הבחירה ז: א) "מצות עשה ליראה מן המקדש שנאמר ומקדשי תיראו, ולא מן המקדש אתה ירא אלא ממי שצוה על יראתו." הרמב"ם ממשך לסכם כמה דינים שנובעים מחובת מורא המקדש, ובתוך דבריו כותב (הלכה ה), "וכל הנכנס לעזרה יהלך בנחת במקום שמתור לו להכנס לשם." הדברי יציב (חושן משפט סימן צב) מסביר, "צ"ב דמאי מקדשי תיראו איכא בכל שטח הר הבית. וי"ל שדבר זה נמסר לחכמים לקבוע עד היכן חובת היראה ... ויש לומר דגם ביאת טמא בעזרת נשים יש בה משום העדר מורא מקדש."⁶ ועל דרך זה כתב הגר"א ליכטנשטיין⁷ "ניתן להבין את האיסור על כניסת גויים להר הבית. הגוי אמנם אינו מצווה שלא להיכנס להר, אלא קיימת אחריות כללית על הציבור שנכרי לא יעבור את גבול החיל, וקדושת המקדש לא תיפגע, היינו שאין האיסור של כניסת נכרי לעזרה נובע מאיסור טומאה, ואין האיסור בכלל חל על הנכרי, אלא האיסור נובע מהחובה עלינו לשמור על קדושת המקדש ולא להניח לנכרי ליכנס לשם, ובפרט לדעת הדברי יציב (ויתכן אף לדעת הגר"א⁸) איסור זה מיוסד על חובתינו בדין מורא מקדש.⁸

שבלי הדין שבמשנה היה לנו לומר ("יהיה") שטמא מת מותר ליכנס לחיל ולעזרת נשים. יש שרצו להביא ראייה מלשון זה שהרמב"ם מסכים שהאיסור כניסה לטמא מת אינו אלא מדרבנן. אולם, באמת נ' שאין שום ראייה משם. אה"נ סובר הרמב"ם שהיתה ה"א להתיר לטמא למת ליכנס לחיל ולעזרת נשים, אבל סו"ס המשנה אוסרת, ואין שום הוכחה אם לבסוף האיסור הוא מדרבנן או מדאורייתא.

⁵ המנחת אברהם (סימן כג) כ' דאף שסובר הרמב"ם שהאיסור לעכו"ם הוא מה"ת, אבל "אינו מה"ת ממש אלא מהלכה למשה מסיני." אולם, אם יש אפשרות להסביר באופן יותר יסודי בדעת הרמב"ם, מקום הניח לנו להסביר דעת הרמב"ם בלי הל"מ.

⁶ על דרך זה איתא במנ"ח (רנד) להסביר איך הרמב"ם כלל ישיבה בעזרה כחלק ממורא מקדש (בית הבחירה ז: 1).

⁷ שיעור בענין עלייה להר הבית בימינו (vbm.org).

⁸ על דרך זה איתא ברמב"ם (מו"נ ג: מזו), "כבר בארנו שהכונה כולה היתה במקדש להתחדש בו התפעלות לבא אליו ושיירא ויפחד, כאמרו את מקדשי תיראו ... ומפני שהיתה זאת הכונה, הזהיר השם יתברך הטמאים מהכנס למקדש עם רוב מיני הטומאות."

על דרך זה יתכן להעיר עוד שלאחר שמביא הרמב"ם את דיני מורא מקדש, ממשיך להביא את הדינים של "קדושות באותו פרק (פ"ז מהלכות בית הבחירה), ויתכן לומר שכוונת הרמב"ם היתה לכלול דיני "קדושות כחלק ממצות מורא מקדש.⁹ אחד מדיני "קדושות הוא (רמב"ם בית הבחירה ז:א), "שלש מחנות היו ישראל במדבר מחנה ישראל ... ומחנה לוייה ... ומחנה שכינה ... וכנגדן לדורות ... והחיל ועזרת הנשים מעלה יתירה בבית עולמים." יוצא שהבין הרמב"ם לא רק שאיסור כניסה למקומות הנוספות בבית המקדש עצמו נובע מחיוב מורא מקדש, אלא איסור כניסה למקומות הנוספים הוא רק כחלק ממצוה הכללית של מורא מקדש שמכלל כל דיני "קדושות.

לאור ההסבר שלנו, נראה שבאמת דעת הרמב"ם היא כפשוטה שאיסורי כניסת עכו"ם וטמא למת לחיל הם מדאורייתא, אולם האיסורים אינם נובעים מאיסור טומאת מקדש, אלא מחובת מורא מקדש עלינו.¹⁰

⁹ ואף שהרמב"ם (בית הבחירה ז:א) מתחיל דיני מורא מקדש "מצות עשה ליראה מן המקדש" (ולכא' היה מקום לומר שהכוונה דוקא למקום המקדש, ולא לשאר מקומות בא"י, אף שחלק מ"קדושות שייכים לכל א"י), כבר העיר מו"ר הגרצ"ש בשם מרן הגריד"ס (בעקבי הצאן עמ' קז, עיי"ש באריכות) "דהתנא לא קחשיב הכא (בי' קדושות) מעלת א"י מפאת קדושת הארץ שלה, אלא מפאת קדושת המקדש שלה," דהיינו שלכל א"י יש קדושת המקדש בדרגות פוחתות והולכות כל שמתרחק ממקום המקדש.

¹⁰ עדיין יל"ע בזה שכלל הרמב"ם איסורים אלו ג"כ כחלק מחיוב שילוח טמאים (בפ"ג מהלכות ביאת המקדש שהבאנו לעיל). אם חובת שילוח מדין מורא המקדש באמת חל על כל האיסורים שנובעים ממורא המקדש, לכא' קשה למה לא כלל הרמב"ם את כל דיני "קדושות בתוך ההלכות שם.